

Максименко О. В.,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ, Україна)

ПРАВО ДИТИНИ НА БЕЗПЕКУ В МІЖНАРОДНИХ ДОКУМЕНТАХ

Право дитини на безпеку є одним із найвищих пріоритетів у міжнародному механізмі захисту прав людини. Адже, на кожному етапі суспільного життя людство супроводжують різного роду збройні агресії та війни. Останні століття між державами відбувалося багато збройних конфліктів, під час яких втратили життя мільйони людей. Станом на початок 2024 року у світі велось 59 воєн, це найбільший показник за останні майже пів століття. Дані наводить Uppsala Conflict Data Program - проект Упсальського університету у Швеції, де враховують конфлікти, що забирають понад тисячу життів на рік. [1]. Найбільше від таких війн страждають діти, адже, їх життя повністю залежить від дорослих осіб поряд. У статті 1 *Конвенції ООН «Про права дитини»* визначено, що дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [2].

Опинившись в складних умовах військового стану дитина ризикує втратити своїх рідних і їх опіку або отримати травму фізіологічного чи психологічного характеру, а дитина підліткового віку може потрапити до лав збройних формувань, які здатні використовувати її у бойових діях. Окреслені ризики лише частково характеризують комплекс небезпек, що оточують дитину, яка перебуває на території, де ведуться бойові дії або на окупованій території. Саме тому міжнародною спільнотою було прийнято низку документів, що здатні забезпечити дитині право на безпеку, але чіткого визначення «право дитини на безпеку» не передбачено в жодному з них.

Проаналізувавши зміст основних міжнародних норм, варто визначити, що у *Декларації про права дитини 1959 року* прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН було проголошено 10 основних принципів, серед яких зазначено, що дитина має бути захищена від будь-якого недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації, однак, у цьому документі не зачіпають питання захисту прав дітей під час збройних конфліктів [3].

Конвенція про захист цивільного населення під час війни 12 серпня 1949 року (Женевська конвенція IV) гарантує дітям захист від деяких наслідків війни, не виокремлюючи їх в окрему категорію, а поряд із іншим населенням. Зокрема, передбачає створення на своїй території, а в разі необхідності й на окупованих територіях санітарних та безпечних зон та місць, організованих таким чином, що дає змогу оберігати дітей до п'ятнадцяти років від наслідків війни [4].

У *Додатковому протоколі до Женевських конвенцій* від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року визначено окрему статтю 77 – «Заходи для захисту дітей», яка стосується жертв міжнародних збройних конфліктів. Нормою передбачено, що діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань. А також те, що сторони, які перебувають у конфлікті, вживають усіх практично можливих заходів для того, щоб діти, яким не виповнилося п'ятнадцяти років, не брали безпосередньої участі у воєнних діях, і, не були завербовані до жодної із збройних сил. У випадках, якщо діти, які не досягли п'ятнадцятирічного віку, беруть безпосередню участь у воєнних діях і потрапляють під владу супротивної сторони, продовжували користуватися особливим захистом, що надається цією статтею, незалежно від того, є вони військовополоненими чи ні. А у випадках арешту, затримання чи інтернування з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, діти повинні утримуватися в приміщеннях, відокремлених від приміщень для дорослих. За правопорушення, пов'язане зі збройним конфліктом смертний вирок не виконується щодо осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку на той час, коли це правопорушення було вчинено [5].

Значним кроком вперед щодо становлення захисту прав дитини у збройних конфліктах стала поява статті 38 в *Конвенції про права дитини* 1989 року [2], у якій покладено обов'язок на держави поважати та забезпечувати дотримання норм міжнародного гуманітарного права у випадку збройних конфліктів, які мають відношення до дітей. Зокрема, особам до 15 років гарантують не брати безпосередньої участі у воєнних діях. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, на службу до збройних сил. При вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, Держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам більш старшого віку.

Згідно з своїми зобов'язаннями за міжнародним гуманітарним правом, пов'язаним із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, Держави-учасниці зобов'язані вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, яких торкається збройний конфлікт, та догляду за ними [2].

Проаналізувавши зміст статті 38 Конвенції та норми міжнародного гуманітарного права, можна помітити лише часткове гарантування захисту прав дітей та певне пом'якшення зобов'язань держав порівняно з положеннями Протоколу I та Протоколу II. Зокрема у частині 2 статті 38 Конвенції зазначено, що «особи, які не досягли 15-річного віку, не брали безпосередньої участі у воєнних діях», в той час, як частина 2 статті 77 Протоколу I додатково встановлює зобов'язання утримуватися «від вербування їх у свої збройні сили», пункт 3(с) статті 4 Протоколу II забороняє «вербування дітей, які не досягли 15-річного віку, до збройних сил чи групи, а також їх участь у військових діях». Окреслені розбіжності були враховані у Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах,

затвердженому резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25 травня 2000 року [6]. У статті 5 зазначено, що «ніщо в цьому Протоколі не може тлумачитись як таке, що виключає положення, що містяться в законодавстві держави учасниці або в міжнародних угодах і міжнародному гуманітарному праві, які більшою мірою сприяють здійсненню прав дитини».

Отже, право дитини на безпеку є базовим правом людини. У вузькому його розумінні – під час збройних конфліктів, на наш погляд, варто розглядати це право як систему принципів та норм звичаєвого, міжнародного і національного права, які гарантують гідне поводження з дітьми, забезпечення їх базових потреб і захист від участі у збройних силах до досягнення 15 річного віку.

«Під час війни порушуються всі права дитини: право на життя, право бути з сім'єю і громадою, право на здоров'я, право на розвиток особистості, а також право на турботу і захист», – зазначається у звіті ООН 1996 року «Вплив збройного конфлікту на дітей» [7] У випадках порушення конкретного права дитини в умовах збройного конфлікту, можуть бути застосовані і інші міжнародні нормативні документи окрім розглянутих.

Список використаних джерел:

1. UCDP. Департамент дослідження проблем миру та конфліктів. URL: <https://ucdp.uu.se/encyclopedia>.
2. Конвенція про права дитини, 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Декларація прав дитини, прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення 07.05.2019 року).
4. Конвенція про захист цивільного населення під час війни 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154?find=1&text=%E4%B3%F2%E8#w11
5. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199
6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, затверджений резолюцією Генеральної Асамблеї ООН A/RES/54/263 від 25 травня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795.
7. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>.